

Повне, точне і достовірне встановлення юридичних фактів – необхідна передумова для застосування правових норм

Список бібліографічних посилань:

1. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве. М.: Юрид. лит., 1984. 144 с.

Одержано 25.04.2017

УДК 347.441.4

Людмила Николаївна Баранова,

доцент кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9206-5503>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ В НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Саморегулювання іманентно притаманне договірним відносинам. Що стосується недоговірних зобов'язань, то вони регулюються нормативно-правовими актами. Крім того, застосування договору як регулятора в сфері недоговірних зобов'язань не завжди є можливим. Це обумовлено сутністю того чи іншого недоговірного зобов'язання.

В юридичній літературі зазначається, що принцип свободи договору проявляється в тому, що суб'єкти на власний розсуд приймають рішення про вступ у договірні відносини; обирають контрагента; визначають вид договору; погоджують його умови; встановлюють місце і час укладення договору; обирають форму; передбачають спосіб забезпечення виконання зобов'язання; визначають положення про відповідальність; розривають (змінюють) договір за згодою між собою.

Реалізація принципу свободи договору у недоговірних відносинах обмежується специфікою цих зобов'язань. Так, відносний характер недоговірних зобов'язань обмежує свободу вибору контрагента при укладенні їх учасниками договору. Обрання виду договору, що укладається сторонами недоговірного зобов'язання, обмежується як прямими заборонами (наприклад, неможливість новації зобов'язання про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю), так і спрямованістю самого зобов'язання. Обмежується і вільне визначення умов договору, зокрема, умов відповідальності. Так, відповідно до ч. 3 ст. 614 ЦК правочин, яким скасовується чи обмежується відповідальність за умисне порушення зобов'язання, є нікчемним.

О. О. Отраднова виділяє дві групи осіб, які можуть укладати договори щодо делікту: 1) делінквент і потерпілий та 2) кілька делінквентів, які зобов'язані відшкодувати шкоду потерпілому [1, с. 78].

Мінімальним є прояв принципу свободи договору у разі укладення його між декількома делінквентами. По-перше, ці суб'єкти можуть укладати між собою лише договір, яким встановлюється розмір їх часток у відшкодуванні шкоди. Право на укладення таких договорів прямо передбачено законом у випадках, коли шкоду завдано неповнолітньою, кількома малолітніми або кількома неповнолітніми особами (ч. 4 ст. 1178, ч. 1 ст. 1181, ч. 1 ст. 1182 ЦК). По-друге, не всі делінквенти вправі погоджувати розмір своїх часток

у відшкодуванні шкоди, оскільки статтею 1190 ЦК закріплено імперативний припис про солідарну відповідальність осіб, які спільно заподіяли шкоду. По-третє, вважаємо, що у випадках, коли завдавачі шкоди несуть часткову відповідальність, але законом для них не передбачено право на її узгодження, визначення розміру їх часток у відшкодуванні шкоди є можливим тільки за участі потерпілого.

Більш вільні у регулюванні договором деліктного зобов'язання його сторони.

Недоговірні зобов'язання мають триваючий характер. Можна виділити три етапи їх розвитку: 1) виникнення, 2) існування і 3) припинення. Безперечно, що в момент виникнення деліктного, як, втім, й будь-яких інших недоговірних зобов'язань, договір існувати не може, так як це суперечить суті цього зобов'язання. Що стосується існування і припинення, то представляється, що недоговірні відносини на цих стадіях можуть регулюватися договором.

На стадії існування деліктного зобов'язання його сторони можуть укласти як поіменовані, так і непоіменовані договори. Зокрема, договори про забезпечення виконання цього зобов'язання; про відступлення права вимоги кредитора; про переведення боргу боржника; про спосіб та розмір виконання зобов'язання.

Незважаючи на те, що способи забезпечення виконання зобов'язань, як правило, застосовуються для гарантування прав кредитора в договорах, в юридичній літературі вказується на можливість їх застосування для забезпечення і недоговірних зобов'язань. Дійсно, глава 49 «Забезпечення виконання зобов'язання» розміщена у розділі 1 Книги 5 ЦК України «Загальні положення про зобов'язання». Отже, норми цієї глави застосовуються при регулюванні як договірних, так і недоговірних зобов'язань. Більше того, пропонується класифікувати способи забезпечення виконання зобов'язань на ті, що забезпечують виконання договірних зобов'язань, і виконання охоронних, зокрема, деліктних зобов'язань [2, с. 4–5].

Природно, що не всі способи можуть застосовуватися для забезпечення виконання деліктних зобов'язань. Допустимість їх визначається специфікою цих зобов'язань. Так, щодо неустойки В. І. Крат зазначає, що забезпечення виконання недоговірних зобов'язань неустойкою не є характерним, однак положеннями ст. 549 ЦК не виключається [3]. При цьому автор ілюструє цю тезу прикладами із судової практики як Європейського, так і національних судів.

В період існування недоговірного зобов'язання може бути здійснена заміна його сторін в порядку, передбаченому законом для відступлення права вимоги кредитора (статті 512–519 ЦК) або переведення боргу боржника (ст. 520–523 ЦК). При цьому, слід враховувати, що заміна кредитора не допускається у зобов'язаннях, нерозривно пов'язаних з особою кредитора, зокрема у зобов'язаннях з відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю (ст. 515 ЦК).

Сторони недоговірного зобов'язання вправі укласти непоіменований договір про спосіб виконання цього зобов'язання. Зокрема, в деліктних зобов'язаннях передбачити відшкодування шкоди, заподіяної майну в натурі або розстрочку виплат у разі відшкодування збитків.

Сторони недоговірного зобов'язання можуть укласти договір про припинення цього зобов'язання іншим, ніж виконання способом. Наприклад, шляхом передання відступного (ст. 600 ЦК) або новацією (ч. 2 ст. 604 ЦК).

З приводу припинення деліктного зобов'язання шляхом передання відступного дискусійним є питання про дотримання припису закону про відшкодування шкоди у *повному* обсязі. Вважаємо, що справедливим є твердження про те, що згода потерпілого на отримання

відшкодування у *меншому* розмірі може бути тією «синицею в руках», яка є дійсно привабливою для потерпілого [1, с. 81].

Новація як спосіб припинення зобов'язання шляхом заміни його новим, може застосовуватися для припинення деліктного зобов'язання з позитивним ефектом як для кредитора, та і для боржника.

По-перше, оскільки деліктне зобов'язання припиняється потерпілий не має права змінювати розмір своїх вимог. У свою чергу боржник (делінквент) не може висувати проти вимоги кредитора заперечення, що випливають з первісного (деліктного) зобов'язання. По-друге, перебіг позовної давності за вимогою з нового зобов'язання починається заново в разі його порушення. По-третє, нове зобов'язання може бути кваліфіковане як грошове, а, отже, у разі його порушення, застосовується положення ст. 625 ЦК. Відповідно до правової позиції Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ зобов'язання по відшкодуванню шкоди не визнаються грошовими (лист від 16 січня 2013 р. № 10-74/0/4-13). У зв'язку з чим, дія ч. 2 ст. 625 ЦК не поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку із заподіянням шкоди.

У сфері деліктних відносин новація забороняється законом тільки щодо зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Таким чином, хоча у сфері недоговірних зобов'язань договір не відсуває закон на друге місце, як у сфері договірних відносин, але він також може виступати в деяких випадках регулятором цих відносин.

Список бібліографічних посилань:

1. Отраднава О. О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 328 с.
2. Проценко І. О. Види забезпечення належного виконання зобов'язань у цивільному праві України: єдність та диференціація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2007. 20 с.
3. Крат В. І. Види зобов'язань, що можуть забезпечуватися неустойкою // Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого: наукова бібліотека. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3427/1/Krat_259.pdf.

Одержано 27.04.2017

УДК 347.45

Юліан Богуславович Бек,

*доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІНВЕСТИТОРІВ УГОД ПРО РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ

Чинним законодавством України передбачено випадки обов'язкового страхування цивільної відповідальності інвесторів угод про розподіл продукції.

Так, згідно з ч. 2 ст. 30 Закону України «Про угоди про розподіл продукції», цивільна відповідальність інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, підлягає страхуванню, якщо інше не передбачено угодою.